

HZ. MEVLÂNÂ'NIN DÜŞÜNÇESİNDE AŞK KAVRAMI

Doç. Dr. İsa ÇELİK*

Özet

Aşk kavramı tasavvufi düşüncede olduğu gibi Mevlâna düşüncesinin de temel dinamiklerinden birisidir. Mevlânâ'ya göre, insanın Yaratıcısı ile temasa geçebilmesi ancak aşkla mümkündür. Dolayısıyla her yaratıkta doğuştan aşk vardır. Aşk, kişiyle Rabbi arasında bir vasıta ve sevgiliden başka her şeyi yakan bir ateştir. Aşk olmasaydı, varlık âlemi de olmazdı. O halde Kâinatı anlamak için tek başına akıl ve mantık yeterli değildir. Aşk olmadan hayatın mahiyeti kavranamaz.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Mevlânâ, Mesnevî, Aşk, Muhabbet, Divan-ı Kebir

Dini, dili, inancı ve ırkı ne olursa olsun insanlıkla yaşıt olan ve her bireyi ve toplumu derinden etkileyen aşk duygusu varlık silsilesinde sadece insana mahsus bir hususiyettir. Bir fitrat dini olan İslâm ve bu dinin manevî atmosferinde oluşmuş olan İslâm toplumu bu ilahî ve insanî duyguyu özellikle tasavvuf vasıtasıyla insanın yaratılış gayesine uygun bir şekilde işlemiş ve İslâm medeniyetinin müteharrik gücü haline getirmiştir. Kuran ve sünnette mefhum olarak var olan aşk kavramı İslâm mutasavvıfları tarafından tafsilatlı bir şekilde ele alınmış ve bu duygu birçok kavramla ifade edilmiştir. İslâm düşüncesine göre mahlûkatın yaratılışındaki amil unsur Allah Teâlâ'nın bilinmek ve tanınmak isteği ve yaratıklarına karşı muhabbetidir. Dolayısıyla mahlûkatın varlık düzeyine çıkışı, yaratıcıyla yaratılan arasındaki muhabbet vesilesiyle olmuştur. Yani mahlûkat varlığını aşk duygusuna borçludur. Dolayısıyla aşk sadece insana mahsus bir duygu olduğu için insan Allah'ın halifesi konumuna yükselmiştir. Aşk kavramı tasavvuf düşüncesinde özellikle Hz. Mevlânâ (v.672/1273) felsefesinde önemli bir yer tutmuştur.

Arapça "İşk" kökünden gelen aşk lügatte, sevda, aşırı ve şiddetli sevgi; bir kimsenin kendisini bütünüyle sevdiğine vermesi, sevgilisinden başka güzel görmeyecek kadar ona bağlanması, yakınlık duyması ve düşkünlük göstermesi manalarına gelir. Yine aynı kökten olup, "sarmaşık" anlamına gelen "aşeka" da aşk kelimesi ile ilgilidir. Nasıl ki, sarmaşık kuşattığı ağacın suyunu emer, yaprağını soldurur bazen de kurutursa, sevgi de sevenin sevgilisinden başka şeylerden ilgisini, alakasını kestirir ve onu soldurur.¹ Bu kelimenin eşanlamlısı olarak lisanımızda sevgi, muhabbet, sevda ve gönül vermek gibi kavramlar kullanılır.²

Kur'ân-ı Kerîm'de "aşk" kavramı mevcut değilse de mefhum olarak vardır.³ Kur'ân-ı Kerîm

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Anabilim Dalı

¹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, I-XV, Dâru Sâdır, Beyrut, ts., X, 251-252; İbnü'l-Arabî, *İlahî Aşk*, çev. Mahmut Kanık, İnsan Yayınları, İstanbul 1998, s.71; Muhammed A'la b. Ali et-Tehânevî, *Kitabu Keşşâfî Istılahâtü'l-Fünûn*, I-II, Tashih, Muhammed Vecih-Abdulhak-Gulam Kadir, Kalküta 1862, II, 1012; Mütercim Âsım Efendi, *Kâmûs Tercümesi*, I-III, Matbaa-i Osmaniyye, İstanbul 1304-1305/1886-1887, III, 952-953; Tahirü'l-Mevlevî, *Şerh-i Mesnevî*, I-XIV, 2.bs., Şamil Yay., İstanbul, ts., I, 63; Şeyh Fahrreddin İbrahim b. Şehriyâr, "İstılahât-ı Ehl-i Tasavvuf," çev. Nurettin Bayburtluğil, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 3, İstanbul 1985, s.347, ss.345-361; Mustafa Nihat Özön, *Büyük Osmanlı Türkçe Sözlük*, 3.bs., İnkılap Kitabevi, İstanbul 1959, s.49; M. Kemâl Atik, "Ârif", *İslâmî Kavramlar*, Sema Yazar Gençlik Vakfı Yayınları, Ankara 1997, s.68; Orhan Hançerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi Kavramlar ve Akımlar*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1977, VI, 71; Mithat Enç, *Râhbilim Terimleri Sözlüğü*, Karatepe Yayınları, Ankara 1990, s.132.

² Osman Pazarlı, *Din Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1972, s.164; Bu kelimenin İngilizce karşılığı ise "Love" sözcüğüdür. (*Resimli Ansiklopedik Büyük Sözlük*, Ansiklopedik Yay., İstanbul, 1982, I, s.171.)

³ "İnsanlardan bazılan Allah'tan başkasını Allah'a denk tanırlar edindir de onları Allah'ı sever gibi severler." (Bakara, 2/165); "Resulüm!) De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın." (Âl-i İmrân, 3/31);

muhabbeti imanla birlikte değerlendirmiş, Allah'ı sevmeyi, onun muhabbeti ile iyi işler yapmayı mümin olmanın ayrımcı niteliklerinden saymıştır.¹

Aşk-ı ilâhî, aşk-ı lâhûtî, aşk-ı hakikî, aşk-ı manevî ve muhabbetullâh gibi deyimlerle ifade edilen şekilleriyle, maksadı rûhânî ve rahmanî olan aşk-ı hakikî anlatılır. Bunlar Allah aşkını ifade eden deyimlerdir.² Bir başka deyişle aşk-ı rûhânî, ilim, hayır, vazife gibi yüksek ve manevî konulara karşı duyulan muhabbetir.³ Aşk, bir şuur halidir;⁴ sevginin son mertebesi, sevginin insanı tam olarak hüküm altına almasıdır. Sûfiler sevgiyi çeşitli kısımlara ayırırlar, umumiyetle de en son mertebeye aşkı koyarlar. Aşkı sevginin en mükemmel şekli sayarlar.⁵ Tasavvufta olgun insan olma yollarından biri de aşk yoludur ve bu yolların en kısa olanıdır.⁶ İslâmî literatürde aşk, ilâhî ve beşerî olmak üzere başlıca iki anlamda kullanılmış; ilâhî aşka genellikle hakikî aşk, beşerî aşka da mecâzî aşk denilmiştir.⁷

Allah aşkı, ilâhî irade için bütün değerleri feda etmek demektir. Bu aşk, Allah uğruna rahat, huzur, servet, şöhret, itibar ve nihâyet hayatî değerlerin terk edilmesiyle gerçekleşir.⁸ Aşk, âşığa her şeyi yaptırma, en kutsî ve ulvî inançları terk ettirme, doğuştan olan huylarını ve doğal eğilimlerini bile değiştirme gücüne sahiptir. Aşk, âşığın hem din ve imanına, hem de akıl ve mantığına meydan okur. Bunların hepsine galip gelir. Âşık her şeyini seve seve aşkı uğruna feda eder. Aşk her şey olduğundan ondan başkası hiçtir. Âşık, aşka esir düşmüş, onun kulu ve kölesi olmuş, iradesini aşka teslim etmiştir. Bu yönüyle beşerî aşkla ilâhî aşk arasında fazlaca bir fark yoktur.⁹

"Ben gizli bir hazîne idim. Bilinmeye muhabbet ettiğim için mahlûkatı yarattım."¹⁰ Hadis-i kutsîsindeki, ilâhî sevgi, taayyünât içinde yalnız sevenlerde, âşık olanlarda meydana gelir. Âşıkın sevgilisine âşık olması da işte bu sevgi sebebiyledir.¹¹ Allah Teâlâ, sevmek, ibadet edilmek için yaratır ve yaratıklarını da sever. Dolayısıyla aşk, kendisini her yerde ifade eder. Fakat aşkın insanda gördüğümüz en üstün tezahürü, onu diğer maddî ve organik gerçeklerden ayırır. Tasavvufî düşüncede aşk, Allah Teâlâ'ya ve insana atfedilir, aynı zamanda onların arasında irtibat ve birliktelik yolunu açar. Allah Teâlâ, kendi hazinelerini açıklamak için insanı yaratmış ve bu gaye, ilâhî yüceliklerin aynası olan insanda gerçekleşmiştir. O bundan dolayı yeryüzünde Allah Teâlâ'nın halifesidir.¹²

Aşk

Düşünce siteminin temeli aşka dayanan¹³ Hz. Mevlânâ şöyle seslenir: "Aşk bir dâvâyâ benzer, cefâ çekmek da tanıktır. Tanığı olmayan dâvâ kaybedilir."¹⁴ "Aşkın üstünlüğü, faziletli insanı daha da yücelere

"Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse (bilsin ki) Allah, yakında öyle bir toplum getirecek ki O, onları sever, onlar da O'nu severler." (Mâide, 5/54).

¹ Abdurrahman Kasapoğlu, *Kur'an'da İman Psikolojisi*, Yalnızkurt Yayınları, İstanbul 1997, s.73.

² Ali Seydî, *Resimli Kâmus-i Osmânî*, I-II, Matbaa ve Kütüphane-i Cihan, İstanbul 1330/1912, I, s. 684; Kuyumcu, Fehmi Kuyumcu, "Tasavvufun Başlıca Deyim ve Terimleri Üzerine Bir Deneme", *Mavera Tasavvuf Özel Sayısı*, Yıl: 8, Cilt: 8, Sayı: 92-95, (Temmuz-Ekim 1984), s.41; Aşk'ın neveleri için bakınız: Ebu'l-Alâ Afifi, *Muhjiddin İbnü'l-Arabî'de Tasavvuf Felsefesi*, çev. Mehmet Dağ, Kırkambar Yay., İstanbul 1998, s.165-166.

³ Pazarlı, a.g.e., s.165.

⁴ Nurettin Topçu, "Aşkın Halleri", *Hareket*, c.7, Sayı: 77, (Mayıs 1972), s.16, ss.16-19.

⁵ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Manifet Yayınları, İstanbul 1996, s.59vd.

⁶ Mehmet Demirci, *Yûnus Emre'de İlâhî Aşk ve İnsan Sevgisi*, Selçuk Yayınları, Ankara 1991, s.16.

⁷ Uludağ, a.g.e., 60.

⁸ Hayatî Hökekleli, *Din Psikolojisi*, Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 1993, s.167-168.

⁹ SüleymanUludağ, *Sâfi Gözüyle Kadın*, 2.bs., İnsan Yay., İst., 1998, s.115.

¹⁰ Hadisin sıhhati hakkında bakınız: İsmail b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ ve Müzâ'li'l-Hûs ammâ 'şeherâ mine'l-Ehâdîsü alâ Ekinetü'n-Nâs*, 4. bs., el-Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1405, II, 132.

¹¹ Seyyid Muhammed Nûr, *Vâridat Şerhi*, haz. M. Sadettin Bilginer-Mustafa Varlı, Esmâ Yayınları, İstanbul 1994, s.39.

¹² Jamile Khattoon, *İkbal'in Felsefe Sisteminde Tanrı İnsan ve Kâinat*, çev. Celal Türer, Üniversite Kitabevi, İstanbul 2003, s.83, 179; Luce-Cladue Maître, *Introduction to the Thought of Iqbal*, Translated: Mulla Abdul Majeed Dar, Karachi, p.15.

¹³ Nezhîh Uzel, *Mevlânâ ve İnsan*, Göl Yayınları, İstanbul 1975, s.85; Irene Melikoff, "Batı Hürmanizmasının Karşısında Mevlânâ'nın Hürmanizması", *Mevlânâ: Yirmialtı Bilim Adamının Mevlânâ Üzerine Konuşması*, haz., Feyzi Halıcı, Ülkü Basımevi, Konya 1983, s.65.

¹⁴ Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Mesnevî (Konularına Göre Açıklanmış Mesnevî Tercümesi)*, trc., Şefik Can, Ötügen Yayınları, İstanbul 2001, III, 323, 4009.

çıkarrı.”¹ “Aşk dini, bütün dinlerden ayrıdır. Âşıkların şeriatı de, mezhebi de Allah’tır.”² “Aşk, âşıkların vücudunu inceltir, zayıflatır; sevgililerin vücutlarını güzelleştirir.”³ “Aşk, büyükler için bal, çocuklar için süttür. Aşk her gemiyi batıran istiap fazlası son yüküdür.”⁴ “Aşk olmasaydı, varlık neden olurdu, ekmeek nasıl olur da gelir, senin vücuduna katılırdı?”⁵

Rûmî’ye göre varoluş heyecanının özünde aşk vardır. Varlık aşk annenin çocuğudur: “Aşk ondan gebeedir, bu cihansa aşktan gebe. Bu dünya dört unsurdan doğdu. Dört unsur da aşktan doğdu.”⁶ “Aşk olmasaydı, varlık da olmazdı”⁷ “Aşka düşen kişide, zerre kadar korku yoktur; aşk mezhebinde her şey aşka kurbandır! Aşk, Hakk Teâlâ’nın vasfıdır. Korku ise, midesine ve şehvetine esir olmuş kulun sıfatıdır!”⁸

Hz. Mevlânâ’ya göre, “Avlamaya değer şey, ancak aşktır.”⁹ “Aşk, aşktan başka ne varsa yer yutar! İki dünya da, aşk kuşunun gagası önünde bir yem tanesinden ibarettir!”¹⁰ “Aşk, Hz. Muhammed’e dost oldu. Allâh, bu aşk yüzünden Peygamber Efendimiz (s.a.v) ‘e; “*Sen olmasaydın bu kâinatı yaratmazdım!*”¹¹ diye buyurdu. Hz. Ahmed’in hakikati ayın yüzüne tesir etti, ay ikiye bölündü; hatta güneşin bile yolunu kesti!”¹² “Aşk ayrılık vaktinde insanı hayale kaptırır, şekil ve sûretlere sokar.”¹³ “Aşkın büyüü, yüzlerce Yûsuf meydana getirir. Aşk Hârut ve Mârut’tan daha üstün büyü yapar.”¹⁴

Hz. Mevlânâ aşkı şu cümleleriyle ifade etmeye devam eder: “Aşk bir denizdir. Gökler bu denizde ancak bir köpük gibidir. Aşk, insanı, Yûsuf’un güzelliğine hayran olan, onun havasına kapılan Züleyha gibi şaşırır. Göklerin dönüşünü aşk dalgasından bil. Aşk olmasaydı, dünya donar kalırdı. Büyüyüp yetişen nebatlar, kendilerini gıda olarak canlılara feda eder miydi? Aşk olmasaydı, her şey yerinde buz gibi donar kalırdı. Her varlık, çekirge gibi uçar, sıçrar, aranır mı idi?”¹⁵ “Aşk hem devasız bir dert ve bela, hem de, rûhumuzun gıdası ve hayatımızın canıdır, bizi aşk yaşatıyor.”¹⁶

“Aşk kahredicidir”¹⁷ diyen Hz. Mevlânâ, cihan ülkesinin sultanı olarak da nitelendirdiği aşkı şöyle tarif etmektedir: “Şu hem gizli, hem apaçık meydana olan aşk, kan dökücüdür, zalimdir, külhânîdir. Onun eliyle öldürüldün mü, gerçek hayata kavuşursun; aşk yüzünden ölendir gerçek yaşayan.”¹⁸

Mevlânâ’ya göre sevgi ve aşk insanlık vasıflarındandır. Hayvanın bu kavramlardan haberi olmadığı gibi, bu duyguları yaşaması da imkânsızdır. O bu konudaki düşüncelerini şöyle ifade etmiştir: “Sen âşık olmadıysan, sevgi nedir, bilmiyorsan; Yürü git, ot otlar; eşeksin sen.”¹⁹ “Peygamberimizin yolu aşktır; Aşk oğulları biz, anamız aşktır.”²⁰ “Aşksız yaşama ki, ölü olmayasın; Aşkla öl ki diri olasın.”²¹

Hz. Mevlânâ aşkın gayesini şöyle dile getirir: “Aşkın maksadı, ancak sevgilinin kendisini cezb edip çekmesi, kendisini kendisinden almasıdır.”²² “Nur ve kemal, helal lokmadan doğar. İlim ve hikmet, aşk

¹ *Mesnevî*, III, 367, 4072.

² *Mesnevî*, II, 398, 1768.

³ *Mesnevî*, III/4394.

⁴ *Mesnevî*, VI, 4032.

⁵ *Mesnevî*, V, 2012

⁶ Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Dîvân-ı Kebîr*, haz., Abdülbaki Gölpınarlı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, III, 426; Yaşar Nuî Öztürk, *Mevlânâ ve İnsan*, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul 1993, s.125.

⁷ *Mesnevî*, V, 171, 2012.

⁸ *Mesnevî*, V, 181-182, 2184-2185.

⁹ *Mesnevî*, V, 16-17, 409.

¹⁰ *Mesnevî*, V, 227, 2726.

¹¹ Hadis-i Şerîfin sıhhati için bakınız: Aclûnî, *a.g.e.*, II, 164.

¹² *Mesnevî*, V, 227-229, 2737, 2776.

¹³ *Mesnevî*, V, 264, 3277.

¹⁴ *Mesnevî*, V, 264, 1260.

¹⁵ *Mesnevî*, V, 310-311, 3853-3857.

¹⁶ *Mesnevî*, III, 370, 4758.

¹⁷ *Mesnevî*, VI, 406, 902.

¹⁸ *Dîvân-ı Kebîr*, I, 291, 3453-3454.

¹⁹ *Mevlânâ Celâleddin Mektupları*, haz., Abdülbaki Gölpınarlı, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1963, s.95.

²⁰ Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Rubailer*, haz., Abdülbaki Gölpınarlı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1964, 18.

²¹ *Mektupları*, 36.

²² *Mesnevî*, VI, 337, 5.

ve merhamet helal lokma ile olur.”¹ “Ben aşkın sırlarını kısaca anlattım geçtim; tam açıklamadım. Açıklamış olsaydım anlayış, akıl, dil ve dudak yanardı.”² “Aşk yüzünden söze hayret gelir, şaşırır kalır. Macerayı anlatmaya cesaret edemez, korkar. Yani hayretin verdiği zevk, âşıkı kendi içine kapanmaya zorlar. Layık olmayanlara, hakikati söylemekten çekinir.”³ Çünkü: “Kime aşk sırlarını öğrettilerse, ağzını diktiler, söz söyletmediler.”⁴

İnsanın şevetten kaçınarak aşkı bulmaya çalışması gerekir. Çünkü aşktan yoksun insan kanatsız kuş gibi acizdir: “En büyük düşman olan şevetten kaç da gerçek aşkı bulmaya çalış.”⁵ “Sevgi ancak âriflere mahsustur ve irfân sonucudur.”⁶ “Kimde aşk endişesi yoksa o kanatsız kalmış bir kuş gibidir, vah ona!”⁷ İnsanın kalbi kuşa, aşk ve şevki ise kanada benzetilmektedir. Kanatsız kuşun uçamaması gibi aşksız bir kimse de makam-ı tabiatı kalır, makam-ı ilahîye yükselemez.⁸ “İnsan himmet ve muhabbet kanatları ile uçar” denildiği üzere, âşık mertebe-i asla muhabbetle uçar. Muhabbet insana yardımcı olmazsa kurtuluş kapısı açılmaz.⁹

“Aşk susuzdur, susuzu arar.”¹⁰ “Aşk; mekânsızlık âleminde yanardağ gibi ateş madenidir!”¹¹ “Aşk; büyüklere, kemale ermiş kişilere zevk ve neşedir!”¹² “Aşk, dertleri, eskileri yenileyen bir kimyadır!”¹³

İlahî Aşk

Hız. Mevlânâ şöyle der: “Allâh’ın aşkı zorlukları yakıp yandıran bir ateştir.”¹⁴ “Her şey, her varlık, ilahî aşkla hareket halinde ve yaradanın aşkı ile kararsızdır.”¹⁵ “Bütün varlıklar, ilahî aşk şarabıyla mest oldu.”¹⁶ “Vesveseleri yokeden ancak ilahî aşktır. Sen vesveseyi içinden atmak istiyorsan, ilahî aşka sarıl ve bir kâmil mürşit aral”¹⁷ “On sekiz bin âlemde herkes bir şeyi sever, bir şeye âşıktır. Her aşığın yüceliği, sevgilisinin yüceliği miktarıncadır. Kimin sevgilisi, daha latif, daha zarif ise, âşığı da daha azıdır. Bölük bölük insanlar, çeşit çeşit âşıklardır. En yüceleri, sevgilisi en yüce ve ulu olandır.”¹⁸ Burada Allah Teâlâ’ya muhabbetleri âlî olan müstesna insanların derecelerine dikkat çekilmektedir.

Hız. Mevlânâ ilahî aşkın beşerî aşkla mukayese edilemeyeceğini şu şekilde ifade eder: “Sen şevvetine aşk adını takmışsın, Fakat şevvetten aşka dek uzun bir yol var.”¹⁹ “Ölüye karşı beslenen aşk ebedî olamaz. Sen canına canlar katan, hiç ölmeyecek olan diriye âşık ol.”²⁰ “Hakk’a karşı duyulan aşkıta, onu seven de, onun tarafından sevilen de ölümsüz ve ebedidir. Böyle bir sevgiye nail olanlar iki âlemde de dileklerine ermiş, iyi bir ad ve san bırakmışlardır.”²¹ “Mecazî aşkın ötesine geç! “Allâh aşkı, Rabbe ait olan aşk, yücelik ve kemal güneşidir.”²² “Tevbe küçük bir kurtağdır. Aşk ise ejderha gibidir. Tevbe halkın

¹ *Mesnevî*, I, 120, 1644.

² *Mesnevî*, I, 124, 1757-1758.

³ *Mesnevî*, V, 262-263, 3240-3241.

⁴ *Mektuplar*:136.

⁵ *Mesnevî*, I, 237, 3694.

⁶ *Mesnevî*, II, 381, 1532.

⁷ *Mesnevî*, I/31.

⁸ İsmail Hakkı Bursevî, *Râhu'l-Mesnevî*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1287, I, 75-76; Âbidin Paşa, *Tercüme ve Şerh-i Mesnevî-i Şerîf*, I-VI, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1324/1906, I, 76.

⁹ İsmail Ankaravî, *Mecmûatü'l-Letâif Metmûratü'l-Medârif: Şerhu'l-Mesnevî*, Taşbasma, İstanbul 1289, I, 54; Safi Arpaguş, *Mevlânâ ve İslâm*, Vefa Yayınları, İstanbul 2007, s.600.

¹⁰ *Mesnevî*, VI, 533, 2675.

¹¹ *Mesnevî*, VI, 606, 4607.

¹² *Mesnevî*, VI, 632-633, 3998.

¹³ *Mesnevî*, VI, 673, 4303.

¹⁴ *Mesnevî*, III, 86, 1136.

¹⁵ *Mesnevî*, VI, 412, 414, 908, 912.

¹⁶ *Mesnevî*, VI, 414, 940.

¹⁷ *Mesnevî*, V, 261, 3230-3231.

¹⁸ *Mektuplar*, s.2.

¹⁹ Hız. Mevlânâ'nın *Rubailer*, haz., Şefik Can, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991, Rubai No: 224.

²⁰ *Mesnevî*, V, 265, 2271.

²¹ *Mesnevî*, V, 287, 3547.

²² *Mesnevî*, VI, 415.

sıfatı, aşk ise Allâh'ın sıfatıdır. Aşk, kimseye niyazi ve ihtiyacı olmayan Allâh'ın sıfatlarından. Ondan başkasına âşık olmak geçici bir hevestir. Meczâî aşk, dıştan süslüdür. Güzel görünür, dışı nur saçar, içi dumanla doludur. Nur gitti de duman meydana çıktı mı, meczâî aşk solar, donuverir.”¹ “Allah'ın aşkından başka ne varsa, şeker gibi tatlı ve zevk verici de olsa, onların hepsi hakikatte can çekişmekten başka bir şey değildir. Can çekişmek, ölüme doğru gitmek, âb-ı hayatı elde edememek, ilahî aşkı bulamamaktır.”²

İlahî aşk aşığı her türlü manevî hastalıktan arındırır aşığın varlığı dahi ortadan kalkarak Allah'ta fani olur ve ebedî saadete erer: “İlahî aşk yüzünden, nefsanîyetten kurtulan, benlik elbisesi yırtılan kimse, hırs, ayıp ve kötülüklerden tamamıyla temizlenir.”³ Aşk-ı rabbânî, manevî hastalıkların tabibi ve istidadın zuhûru için bulunmaz bir iksirdir. Bir insan Allah Teâlâ'ya âşık olunca kendi benliğini manen yok eder ve Cenâb-ı Hak'tan maada her şey o âşıkın nazarında yok olur. Âşıkın sünî varlığı ve nâmı bile vahdaniyet ve hakikate karşı perdedir. Hayy-ı ebedî, hakikî mâşuk olan Allah Teâlâ olup, âşık ise, mânada meyyit gibidir. Zira âşık, fenâfillah olduktan sonra Cenâb-ı Hak'ın her emrine tabi olup, nefsin arzu ve gazabını tamamen yok etmiş ve saadet-i hakikîye nail olmuştur. Bu sebeple aşk-ı rabbânînin neşesi daimî ve ondan hasıl olan saadet ise, ebedîdir.⁴

Aşk şarabından ancak âşıklar içebilir: “Ey âşıklar, ilahî aşk şarabının içilmesi size mahsustur. Siz Hakk ile bâkisiniz. Yani ölümden kurtuldunuz, ölümsüzlük sizindir. Ey gönüllerinde aşk derdi olmayanlar, kalkın âşık olun. İşte Hz. Yûsuf'un kokusu gelmekte, hemen koklayın, o kokuyu alın.”⁵

Âşık

Âşık her duygudan azade olarak daima manevî bir mevsimde yaşar ve gıdasını ilahî nurdan alır: “Âşıklık, neşe ve keder hallerinden üstündür. Aşk bahçesinin ne ilkbaharı vardır, ne de sonbaharı. O bahçenin gülleri solmaz; dâima yeşildir.”⁶ Hz. Mevlânâ *Mesnevî*'nin ikinci cildinin önsözünde şöyle der: “Birisî, âşıklık nedir? diye sordu. Ona dedim ki: Benim gibi olursan bilirsin. Aşk, ölçüye sığmaz. Aşk, hakikatte Hakk sıfatıdır. Kula nisbet edilmesi meczâzîdir. “*Allah, onları sever*”, sözü kâfi. “*Onlar da Allah'ı severler*” sözü nerede kaldı?”⁷ “Hakk aşkıyla gönlü mest olmuş kişi başkadır. Onlara hazineler versen hürriyetlerini satmazlar. Daha dünyada iken Hakk'ın cemalini müşahede eden, mânen ona kavuşmak mutluluğuna eren kişinin gözüne, bu dünya leş gibi görünür.”⁸ “Aşk hastalığı insanı, nefsanî hastalıklardan, şehvet, hiddet ve cimnilikten kurtarır!”⁹

“İnsanın asıl gıdası Allah'ın nûrudur, ilahî aşk ve ilahî aklıdır.”¹⁰ “Güneş, ay ve yıldızlar gökyüzünde ilahî aşk ile dönmektedir.”¹¹ “Din kazancı Allah aşkıdır; gönül cezbesidir.”¹¹ Aşkta öyle bir güç vardır ki,

¹ Mesnevî, VI, 408, 970-973; Burada, büyük Mevlevî şairlerinden Şeyh Galib hazretlerinin aşk hakkındaki şu beyitleri ne kadar anlamlıdır:

“*Derd ü mihnetdir, beladır; adı aşk,
Bir marazdır, ibtiladır; adı aşk,
Andadır raz-ı adem, sarr-ı vücud,
Hiçtir, yoktur, bakâdır; adı aşk,
Can u canana müberra, muttasıl,
Bir bilinmez müdde'adır; adı aşk,
Şimdi Galib bir şeb-i alî cenâb,
Gönlümüzle aşınadır; adı aşk.*” (Şeyh Galib Hayatı Edebi Kişiliği Eserleri Şiirlerinin Umumi Tablî ve Divân'ının Tenkitli Metni, haz., Naci

Okçu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993, II, 698.)

² Mesnevî, I, 236, 3686-3687.

³ Mesnevî, I, 15, 22; A'raf-Sûresi'nin 143. âyetine işaret var.

⁴ İsa Çelik, *Âbidân Paşâ'nın Mesnevî Şerhi ve Tasavvufî Görüşleri*, AÜSBE, (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum, 2001, s. 204-205.

⁵ Mesnevî, IV, 445, 849-850.

⁶ Mesnevî, I, 127, 1794.

⁷ Mesnevî, II, 256; “*Ey iman edenler! İkinizden her kim dininden dönerse, Allah onların yerine öyle bir kavim getirir ki Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler.*” (el-Mâide 5/54).

⁸ Mesnevî, II, 299, 581-582.

⁹ Mesnevî, VI, 604, 4593.

¹⁰ Mesnevî, II, 342, 936.

¹¹ *Divân-ı Kebîr*, I, 196; Hz. Mevlânâ'nın Divân'ında Aşk için bakınız: Saadetin Kocatürk, *Mevlânâ Divân-ı Kebîr Üzerine İncelemeler*,

ona karşı akıllar hayran olur. Hz. Mevlâna bir *Mesnevî* beytinde şöyle buyurur: “Âşıklık mecâz da olsa, hakîkî de olsa sonunda bize Allah’a yönelmek için kılavuzluk eder.”² Şefik Can ise şöyle der: “Mecâzî aşka hakikat köprüsü derler. Hakikat tarafına ancak o köprüden geçilir. Hakk yoluna giren bir kişiye ayak bağı olacak bir ilişki bulunmaması gerekir.”³ Hz. Mevlânâ şöyle der: “Kendini Hallâc-ı Mansur gibi gösteriyorsun, hâlbuki Hallâc, aşk ateşini, nefsinin pamuğuna düşürüp onu yakarken, sen şerîati yakan imansızlık ateşini, dostların inanç pamuğuna düşürüyor, onları felâkete sürüklüyorsun.”⁴ “Âşıkların varlıkla işleri yoktur. Âşıklar sermayesiz kâr elde ederler.”⁵ “Âşıkın nabzı, edebe ve terbiyeye uymaz. Çünkü başında aşk dâvâsı vardır.”⁶ “Gerçek âşık, hâllerin emîridir; hâllere hâkimdir.”⁷

Ebû Abdîrrahman es-Sülemî şöyle demektedir: “Âşıkların nefisleri dünyada, kalpleri ukbâda ve ruhları ise Mevlâ’dadır.”⁸ Hz. Mevlânâ’ya göre, âşığı cehennem dahi yakamaz: “Hakk âşıkının ateşi cehennemi söndürür!⁹ İnsan halka aldırılmadan aşkullah için çalışmalıdır: “Allâh aşkı için çalış ve hizmette bulun; halkın kabul etmesi ve reddetmesi ile senin ne işin var?”¹⁰ Aşkullah insanı diriltir: “Allâh, seni can ile değil, kendi aşkı ile diriltir, canlandırır! Sen, O’ndan aşk iste, aşk hayatı iste; can isteme! Sen O’ndan, ruhanî gıda iste, ekme isteme!”¹¹ Bütün hastaların aksine âşık derdinden memnundur: “Bütün hastalar iyileşmeyi ümit eder ve o ümitle yaşarlar! Aşk hastası ise; “Benim hastalığımı artırın; beni daha çok hasta edin!” diye feryad eder!¹² “Evinin, barkını, malını ve mülkünü Hakk uğruna, Hakk aşkına harcayan can ne mutludur!”¹³ “Hakk âşıkları, muhabbet deryâsının balıklarıdır. Onlar vuslat suyuna kanmazlar, bu sebeple balıktan başka herkes suya kandı.”¹⁴ “Ey dost, âşıkların hayatı ölmektedir. Gönül vermeyince, sen gönül bulamazsın.”¹⁵ “Âşıkların cömertliği can bağışlamaktır. Sen, Allah uğruna can verirsen, sana can verirler.”¹⁶ “Ey Hakk âşığı, sakın kendine güvenme.”¹⁷

Dünya kuyusundan ancak sabır ipiyle çıkılır: “Ey Hakk âşığı! Bu dünya bir kuyu gibidir. Allah’ın takdirine şikâyet etmeden boyun eğmek, sabretmek ise seni kuyudan çıkaracak iptir.”¹⁸ “Hakk âşıkının gönlü, içinde aşk ateşi yanan bir ocak gibidir.”¹⁹ “Hakk yolunun âşıkları, gönüllerinden maddî ilimleri çıkarmışlar. Çünkü maddî ilimler Hakk yolunda bir işe yaramaz!”²⁰ Allah Teâlâ, “Hakk âşıklarına; “*Nereye dönerseniz dönün, orada O’nun yüzü, O’nun şifâtı vardır!*” (Bakara Suresi, 2/115) diye buyurdu. Susar da bir bardak su içerseniz, suyun içinde de Hakk’ı görürsünüz! Fakat Hakk âşığı olmayan kişi, suyun içinde kendisini, kendi sûretini görür!”²¹

Âşığın ibadetlerinin karşılığı cemalullah’tır. Âşığın her duygusu Haktır, kâinatta var olan her şey ilahî tecellilerden ibarettir. Âşık maşuğu karşısında ölü hükmündedir: “Hakk âşıkının ibadeti, ameli ve iyiliklerinin sevabı Hakk tarafından verilir. Bu da Hakk’ın kendisidir. Âşıkların sevinç ve kederleri Hakk’tır. Hizmetleri de, hizmetlerine karşılık aldıkları da Hakk’tır. Bir âşık, sevgilisinden başkasına

Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s.164-264.

¹ *Mesnevî*, II, 453, 2601-2603.

² *Mesnevî*, I, 111.

³ *Mesnevî*, II, 381.

⁴ *Mesnevî*, III, 60, 692.

⁵ *Mesnevî*, III, 238, 3021.

⁶ *Mesnevî*, III, 291-292, 3679, 3681.

⁷ *Mesnevî*, III, 114, 1420.

⁸ Ebû Abdîrrahman es-Sülemî, *Sülemî’nin Risaleleri: Tasavvufun Ana İlkeleri (Rubların Nesîmi)*, çev. Süleyman Ateş, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1981, s.135.

⁹ *Mesnevî*, IV, 658, 4608.

¹⁰ *Mesnevî*, VI, 400, 845.

¹¹ *Mesnevî*, VI, 568, 3170-3171.

¹² *Mesnevî*, VI, 605, 4598.

¹³ *Mesnevî*, I, 32, 338.

¹⁴ *Mesnevî*, I, 14-15, 17.

¹⁵ *Mesnevî*, I, 124, 1751.

¹⁶ *Mesnevî*, I, 155, 2235-2236.

¹⁷ *Mesnevî*, II, 211, 3288.

¹⁸ *Mesnevî*, II, 357, 1276.

¹⁹ *Mesnevî*, II, 367, 1377.

²⁰ *Mesnevî*, III, 84, 1123.

²¹ *Mesnevî*, IV, 616-617, 3643-3644; Burada, Bakara Sûresi ’nin 115. ayetinden iktibas vardır.

bakacak olursa, o gerçek âşık değildir. Onun aşkı boş bir sevdadır.”¹ “Hakk yolcusu, Allâh’a karşı duyduğu aşk derdi ile bütün dünyevî ve cismanî dertlerinden kurtulur.”² “Kâinatta var olan her şey, sevgilinin tecellisinden ibarettir. Aslında, âşık bir perdedir. Var olan, diri olan ancak sevgilidir. Âşık ise bir ölüdür. Var gibi görünen bir yoktur. Bu hakikati sezemeyen ve ilâhî aşka meyli olmayan kimse, kanatsız bir kuş gibidir.”³

Hız. Mevlânâ, “aşk ve âşıklık” başlığı altında şunları söyler: Âşıklık derdi, gönül iniltisinden belli olur. Aşk, Allah’ın sırlarını belli eden bir usturlab, bir vasıttır. Âşıklık ister nefsanî, ister rûhânî olsun, sonunda bizi ötelere götürecek bir kılavuzdur. Aşkı anlatmak, açıklamak için ne söylersem söyleyeyim, kendim aşka gelince, aşkı hissedince söylediklerimden utanırım. Sadece dış güzelliğe dayanan mecâzî aşklar, gerçek aşk değildir. Hevesten ibarettir. Böyle aşkların sonu utanç verici olur. Bâkî olan Allah aşkını seç ki, o canına can katan mânâ şarabını sana lutfetsin, seni yaşatsın. Sen öyle büyük bir varlığın aşkını seç ki, bütün peygamberler, Onun aşkıyla kudret ve kuvvet buldular, şeref ve saadete erdiler.”⁴ “İki âlem de aşka yabancıdır. Aşkta yetmiş iki nûrlu delilik ve divanelik vardır. Aşk pek gizlidir. Ama verdiği şaşkınlık meydandadır. Aşkı gizlemek, ateşi yün ve pamuk içinde gizlemektir. Sen ne kadar gizlesen, o yine meydana çıkar.”⁵ “Aşk vefakâr olduğu için vefakâr olanı satın alır. Vefasız adama bakmaz bile.”⁶

Rûmî diyor ki: “Âşık olmak demek, nur gelen tarafa pencere açmaktır!”⁷ “Âşıklık, kendi varlığından, benliğinden söz etmemektir.”⁸ “Kendimizin düşmanıyız biz, öldürenin dostuyuz. Âşıkların her biri bir Mansur’dur, kendini öldürtür. Öldür beni, öldürdün mü aşkla dirilirim ben.”⁹ “Nerede olursan ol, ne halde bulunursan bulun; sevmeye, âşık olmaya çalış. Sevgi mülkün oldu mu, boyuna âşık olursun; mezarda, mahşerde ve cennette de âşık olursun; sonu gelmez; her zaman âşık olursun.”¹⁰

Âşık her türlü vesveseden azadedir: “İnsanlar, kuşku içindedir. Ondandır kuşkuyu gidermeye imkân yoktur. Âşık oldu mu, onda kuşku kalmaz. Bir şeyi sevdin mi ona karşı kör eder, sağır eder o sevgi seni.”¹¹ Hız. Mevlânâ’ya göre, Yüce Allah’a en sevgili olan şey, Yüce Allah için birisini sevmektir.¹² Yine Ona göre, çıkara dayalı bir sevginin değeri yoktur, onun için insan, birisini çıkar beklemeden sevmelidir. Âlemin yaratılışından maksat da, dostlarla buluşmaktır; Allah için ve Allah uğruna dost olanlarla.”¹³

Âşıklar kulluktan derin bir zevk duyar. Mevlânâ’ya göre âşık olmayan insan değildir: “Kulluk et, belki sen de âşık olursun! Kulluk, ibadetle, iyi işlerle elde edilen bir kazançtır. Kul, köle; canla başla azad olmayı, kulluktan kurtulmayı diler! Âşık ise, ebedî olarak kullukta kalmayı ister; azad olmayı hiç istemez!”¹⁴ “Şeytan bile âşık olsa topu çeler; bir Cebraîl kesilir, şeytanlığı ölür.”¹⁵ Hız. Mevlânâ, “Ben aşkı olmayan kişinin insanlığını inkâr ederim”¹⁶ demektedir. Ona göre, “Âşık olmayanın gündüzü yoktur.”¹⁷ “Âşık oldun mu, aşkın insanı nasıl yakıp yandırdığını anlarsın.”¹⁸ “Bu fanî dünya pazarında, sermaye altındır. Öteki dünyanın sermayesi de aşktır. Ağlayan iki gözdür.”¹⁹

Mevlânâ’ya göre Hakk’a âşık olmak bütün tutsaklıklardan insanı kurtarır: “Bir âşık var mıdır ki iki

¹ *Mesnevî*, V, 58-59, 586-590.

² *Mesnevî*, V, 83, 937.

³ *Mesnevî*, I, 16, 30-33.

⁴ *Mesnevî*, I, 16-17, 109-116, 217-220.

⁵ *Mesnevî*, III, 367-368, 4719-4720, 4733-4734.

⁶ *Mesnevî*, V, 1165.

⁷ *Mesnevî*, IV, 564, 3097-3099.

⁸ Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Mecâlis-i Seb’u*, haz., Abdülbaki Gölpınarlı, Konya Turizm Derneği, Konya 1965, s.60.

⁹ *Dîvân-ı Kebîr*, III, 266, 414.

¹⁰ Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Fihî Mâ Fih*, trc., Abdülbaki Gölpınarlı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1959, s.146.

¹¹ *Fihî Mâ Fih*, 86.

¹² *Mektuplar*, 25.

¹³ *Mektuplar*, 93.

¹⁴ *Mesnevî*, V, 227-229, 2728-2729.

¹⁵ *Mesnevî*, VI/3648.

¹⁶ *Dîvân-ı Kebîr*, III, 1610.

¹⁷ *Dîvân-ı Kebîr*, IV, 175.

¹⁸ *Mesnevî*, VI, 384-385, 758-759.

¹⁹ *Mesnevî*, VI, 400, 839.

sevgilisi olsun? Öyle birisine âşık ol ki, o aşkla bütün tutsaklıktan kurtulasın.”¹ “Can vermek âşıklar için kolay bir iştir.”² Âşık kaza ve kaderin her cilvesine razı olur onlar arş gibi yüce bir gönüle sahip olarak Hakk’a doğru coşkunun bir akışla akmaktadırlar: “Âşıklar, Allâh’ın kazâ ve kaderi ne türlü zuhûr ederse etsin, şeker gibi ondan lezzet duyarlar.”³ “Âşıkın gönlü arştan da üstündür. Aşk kuşunun uçtuğu alan varlık âleminin dışındadır.”⁴ “Sevilenlerin âşıklarına gönül vermeleri gizlidir, görünmez; fakat âşıkın gönül venişi yüzlerce davul ve zurna iledir. Dostu görmek, âşık için âb-ı hayat içmek gibidir.”⁵ “Âşıklar adı, şöreti, anı ve hayâyı unuturlar.”⁶ “Güzel ses dinlemek, âşıkların gıdasıdır.”⁷ “Ey Hakk âşığı: Eğrilik ve kötü huy, senin keçiboyunuzdur.”⁸

“Âşıkların kararsızlığı, gönüller alan sevgilinin şaşmaz kararından ileri gelir. Sevgili nazlıdır, kararında dağ gibi sebat eder, yerinde durur. Âşıklar ise yapraklar gibi titrerler.”⁹ Âşıklar gönül âleminde devamlı bir ibadet halindedirler: “Namaz, beş vakitte kılınır. Âşıklar ise daima namazdadır! O gönüllerindeki aşk, başlarındaki ilahî sevgi ne beş vakitle yatıştır, ne de beş yüz bin vakitle geçer gider!”¹⁰ “Âşık çocuğa benzer; memeden süt emer durur. O, iki dünyada da süttten başka bir şey bilmez.”¹¹

Akıl ve Aşk

Tasavvufî düşüncede şüphesiz en çok tartışılan konulardan biri de akıl ve aşk ilişkisidir. Akıl menfaat peşinde koşarken aşk kendini feda eder. Ayrıca salt akıl aşğın hallerini idrak edemez: Hz. Mevlânâ “Akıl ve Aşk” başlığı altında şunları ifade eder: “Akıl, hiç ümitsizlik yolunu tutar mı? O tarafa koşmak için aşk lazımdır ki, başını ayak etsin de koşup gitsin. Hiç bir şeye aldırmayan akıl değil, aşktır. Akıl, fayda elde edeceği şeyi arar. Aşk yılmaz, yanar, yakılır ve canını sakınmaz. Değirmen taşının altındaki buğday gibi, o da ezilir, belalara katlanır, sabreder.”¹² “Zaten cüz’î olan akıl, gizli şeyleri bilir görünmekle beraber, aşkı inkâr eder.”¹³ Mevlânâ’ya göre, akıl, aşkın hallerini şerhe cesâret edince, balçığa batmış bir eşek gibi âciz kalır. Aşk, rûhânî ve mânevî bir hâl olduğundan onun hakikat ve mâhiyeti yalnız ona nail olanlara malum olur. Yoksa akli deliller, o hakikatın binde birini bile tarif edemez.¹⁴ Cüz’î akıl her ne kadar zekî olsa da, ilâhî aşkı anlayamaz. Zira cüz’î aklın sahası maddiyât, ilâhî aşkın sahası ise nihâyetsiz rûhaniyet âleimidir.¹⁵

Mevlânâ’ya göre akıl ecelden korkarken aşk ölümü bir vuslat vasıtası olarak görür: “Akıl ecelden titremeye, aşk ise sevinç ve neşe içinde eceli beklemektedir. Taş ve kerpiç hiç yağmurdan korkar mı?”¹⁶ “Aşk derdine bir dost yoktur. Âşıkın bu maddî dünyada bir tek mahremi bile bulunamaz. Âşıktan daha deli ve dîvâne kimse yoktur. Akıl onun sevdasına karşı kördür, sağırdır. Çünkü âşıkın deliliği, herkesin bildiği delilik değildir. Tıp bilgisinde aşk derdine deva yoktur.”¹⁷

“Kişi bilir ki; zeki olmak, akıllı geçinmek İblis’tendir. Aşk ve kulluk da Hz. Âdem’denir. Şeytan gibi zeki olanlar, denizde yüzenler gibidir. Koca bir denizde yüzen kimsenin kurtulması nadirdir. İlahî aşk, seçkin müminler için bir gemi gibidir. Bu gemiye binenler felâkete uğramazlar; kurtuluşa ererler.”¹⁸

Hz. Mevlânâ akli Miraç gecesinde Sidretü’l-Müntehâ’dan öteye geçemeyen Cebrâil (a.s.)’a, aşkı ise

¹ Dîvân-ı Kebîr, I, 3418.

² *Mesnevî*, III, 292.

³ *Mesnevî*, III, 355, 4771-4772.

⁴ Dîvân-ı Kebîr, II, 46.

⁵ *Mesnevî*, III, 363, 4605-4606.

⁶ *Mesnevî*, IV, 425, 862.

⁷ *Mesnevî*, IV, 438, 742-743.

⁸ *Mesnevî*, IV, 476, 1386-1388.

⁹ *Mesnevî*, IV, 436, 1614-1616.

¹⁰ *Mesnevî*, IV, 532, 2699-2700.

¹¹ *Mesnevî*, IV, 634, 4048.

¹² *Mesnevî*, VI, 481, 1936-1938.

¹³ *Mesnevî*, I, 146, 1982.

¹⁴ Âbidin Paşa, *Şerh-i Mesnevî*, I, 97.

¹⁵ Âbidin Paşa, *ag.e.*, III, 250.

¹⁶ *Mesnevî*, V, 332.4226.

¹⁷ *Mesnevî*, VI, 481, 1945-1947.

¹⁸ *Mesnevî*, IV, 483, 1402-1406.

Peygamberimiz (s.a.v) 'in haline benzetir: "Akıl, Cebrâil gibi der ki: "Ey Ahmed, bir adım daha atarsam yanarım. Ey can pâdişahı, artık beni burada bırak; sen yürü, ileri git, benim hududum burasıdır."¹

Süleyman Çelebi bu olayı şöyle ifade eder: Cebrâil (a.s)'ın:

"Ger geçem bir zerre denlü ilerû

Yanarım baştan ayağa ey ulû"

Demesine mukabil, Peygamberimiz (s.a.v) şöyle mukabelede bulunmuştur:

"Çün ezelden bana aşk oldu delil

Yanar isem ben yanayım ey Halîl."²

Akıl, sürekli maslahatı gözettiğinden, işlerin iyisini kötüsünü maslahata göre değerlendirir. Bundan sonra vücüt ile ilgilenir ve kalp temizliğine çalışır. Vehim ve vesveseler karşısında sürekli yeni deliller peşinde koşar. Bunun ise sonu yoktur. Bu yüzden sadece akılla manevî yolculukta muvaffak olmak güç hatta imkânsızdır. Aşk ise, insanı manevî yolculuğunda taşıyacak külfetsiz bir buraktır. Hatta aşk, dinin özü ve esasıdır. Aşk, yakıcı bir ateştir. Sâlikin kalbine düşünce çabucak maddî ve manevî rabitasını ortadan kaldırarak, onu gönlünü bağlayan her şeyden kurtararak Hakk'a yönelir. Öyle ki, sâlik artık bir an bile akıbet ve maslahatı düşünmez. Ezeli sevgilisinin tarafına doğru yol alırken, hiçbir şeyin farkında olmaz. Şüphe duygusu onu sarmaz.³

Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerden ilahî aşk bahsinde şu aşamalar çıkarılabilir:

Anaya-babaya ihsan

Mürşidlere saygı

Ehl-i Beyt'e bağlılık ve hürmet

Kâinatın Efendisine (s.a.v) duyulan aşırı muhabbet/aşk

Allah Teâlâ'ya vuslat.⁴

Mevlânâ'ya göre varoluş heyecanının temelinde aşk duygusu vardır. Aşk olmasaydı varlık da olmazdı. Aşka düşen kişi her türlü korkudan azadedir. Aşk duygusu kendisi dışındaki her şeyi bünyesinde eriterek içselleştirir. Âşık maksuda erme noktasında hiçbir vasıtaya ihtiyaç duymaz. O maksuda erme noktasında kendi iç vasıtalarına sahiptir. Mevlânâ'ya göre aşk maksuda ulaşmada bir vasıta değildir. Yoksa bir hedef değildir. Âşık aşk hallerinden bahsetmez. Konuşsa da meramını anlatacak pek kimse bulamaz. Aşk vuslat yolunda her türü engeli ortadan kaldırma gücüne sahiptir. Her insan âşık olabilir. Fakat âşığın değeri maşukun letafetine bağlıdır. Ona'a göre mecazî aşk ilahî aşka dönüşürse bir anlam kazanır. Ömür boyu mecazî aşka kalan insan maşukun gerçek yüzüyle karşılaştığında hüsrana uğrar. Âşık diğer insanların aksine derdinden memnundur. Onun dermanı bu derdin içinde gizlidir. Hak aşığı ibadetini sevap kazanmak için yapmaz. Bizatihi ücretini Hakk'ın tecellisi olarak almak ister.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, insanlığın en önemli ortak noktalarından birisi de aşk duygusuna sahip olmaktır. Bu duygu tarih boyunca fertleri ve toplumları derinden etkilemiş her toplum kendi inancına, kültürüne uygun olarak bir aşk anlayışı ve bir aşk felsefesi geliştirmiştir. Bu bağlamda tam bir fitrat dini olan İslâm ve bu dinin bir ürünü olan İslâm toplumu da bu ulvî duyguya sıkı sıkıya sarılmış, aşk duygusunu İslâm medeniyetinin mayası haline getirmiştir. Bu görevi de İslâm toplumu adına Hz. Mevlânâ gibi mutasavvıflar üstlenmiş, diğer medeniyetlerden farklı olarak ilahî boyutu da olan üstün bir aşk felsefesi ortaya koymuşlardır. Bu felsefe ile tarihe damgasını vurmuş olan İslâm medeniyetini kurmuşlardır. Bu bağlamda Hz. Mevlânâ ön plana çıkmış onun bütün mahlûkatı kuşatan aşk felsefesi bütün insanlık tarafından kabul görmüş ve klasikleşerek günümüze kadar gelebilmiştir.

¹ *Mesnevî*, I, 97, 1066-1067.

² Süleyman Çelebi, *Mevlâd*, haz., F. K. Timurtaş, İstanbul 1970, s.114-115; Mehmet Demirci, *Mevlânâ'dan Düşünceler*, Akademi Kitabevi, İzmir 2002, s.49; Emine Yeniterzi, *Mevlânâ Celâleddin Râmî*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1995, s.49.

³ Saadettin Kocatürk, "Mevlânâ'nın Manevî Şahsiyetinin Oluşumu ve Mevlânâ'nın Şiirinde Aşk Maneviyat ve Yeniden Doğuş", *Uluslararası Mevlânâ Bilgi Şöleni Bildiriler 15-17 Aralık 2000*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 2000, s.484, ss.477-497.

⁴ Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an-ı Kerim ve Sünnete Göre Tasavvuf (İslam'da Ruhânî Hayat)*, İFAV Yayınları, İstanbul 1989, s.390.